

Professor dr. juris Ulf Stridbeck
Postboks 6706
St. Olavs plass 5
0130 Oslo

Etterkontroll av kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker

Vi viser til brev av 9. mai, og takker for muligheten til å gi til kjenne synspunkter på Gjenopptakelseskommisjonens arbeid. Våre innspill vil knytte seg til spørsmål om åpenhet og innsyn i kommisjonens saksbehandling.

Straffeprosesslovens §398a åpner i utgangspunktet for innkalling og avhør av vitner for kommisjonen etter to spor; enten som bevisopptak utenfor hovedforhandling eller som politiavhør. I førstnevnte tilfelle skal minst tre av kommisjonens medlemmer være tilstede og møtene går for åpne dører. For slike avhør gjelder alminnelig vitneplikt. Avhør etter reglene om politiavhør er frivillig, og det gjelder ingen regel om åpne dører.

Vi viser til merknadene i ot prp nr 70 (2000-2001) punkt 8.2.2 om de respektive alternativene:

"Fjerde ledd første punktum bestemmer at kommisjonens avhørsmøter og eventuelle muntlige høringer i utgangspunktet skal holdes for åpne dører. I enkelte situasjoner kan det imidlertid være påkrevd å lukke dørene."

"Femte ledd regulerer avhør som ikke følger reglene om bevisopptak, men reglene om politiavhør. Verken siktede eller vitner har plikt til å møte til slike avhør, og har heller ikke plikt til å forklare seg."

Vi viser også til samme prp, punkt 4.4.3.5.2, hvor det blant annet heter:

*"Departementet går inn for at kommisjonen skal kunne oppta forklaringer på tre måter. For det første bør dette kunne skje ved avhør direkte for kommisjonen etter reglene om bevisopptak utenfor hovedforhandling. Departementet er enig med *riksadvokaten* i at slike avhør i utgangspunktet bør være offentlige, men at kommisjonen på samme måte som en domstol bør kunne lukke dørene dersom hensynet til sakens opplysning tilsier det. For det andre bør kommisjonen kunne begjære bevisopptak ved domstolene, der et eller flere av kommisjonens medlemmer kan møte og stille spørsmål på vegne av kommisjonen. De to formene for avhør som til nå er nevnt, vil lett kunne bli tid- og ressurskrevende. Som det ble påpekt i høringsnotatet kan det også være behov for en enklere fremgangsmåte, og departementet går inn for at avhør skal kunne opptas av ett eller flere av kommisjonens medlemmer, av ett medlem og en ansatt i sekretariatet eller av én eller flere ansatte i sekretariatet. Departementet er enig med *riksadvokaten* i at slike avhør i utgangspunktet bør reguleres på samme måte som politiavhør. Det vises til merknadene til § 398 a. Denne siste måten å innhente forklaringer på blir særlig viktig i lys av at departementet foreslår at kommisjonsmedlemmene ikke skal arbeide for kommisjonen på heltid. Ved uformelle avhør gjelder ikke noen møte- eller forklaringsplikt. Dersom slike elementer av tvang er nødvendig for å få gjennomført avhøret, er avhør ved bevisopptak for retten eller for kommisjonen eneste mulighet."*

Vi mener lovforarbeidene må forstås slik at kommisjonens vitneavhør i utgangspunktet skal skje etter reglene om bevisopptak utenfor hovedforhandling, og at vitneavhør etter reglene om politiavhør er det subsidiære alternativet. I hvert fall er det – slik vi ser det – ingenting i forarbeidene som tilsier at politiavhør skal være det normale.

Problemet er at det er nettopp det som har skjedd. Vi viser til brev av 7. oktober 2010, fra kommisjonens leder, Helen Sæther, til pressorganisasjonene – i forbindelse med spørsmålet om åpen høring i Treholt-saken. Sæther skriver:

"Det Gjenopptakelseskommisjonen gjør, er ikke å "lukke dørene" i denne saken, men å følge vår vanlige arbeidsmåte".

Kommisjonens leder slår altså fast at kommisjonen har valgt en av de to valgte arbeidsmåtene som sin "vanlige". I praksis viser det at tanken om åpne prosesser i kommisjonen ikke har fått gjennomslag. Gjenopptakelseskommisjonen er et lukket forum, stikk i strid med det som var tanken da kommisjonen ble opprettet. Sæther nevner selv – da som argument for ikke å gjennomføre åpne avhør i Treholt-saken – at det kun én gang i kommisjonens historie er avholdt åpne høringer.

Det er formodentlig unødvendig å utdype hvorfor dette er uheldig, både med hensyn til rettsikkerheten for den som har begjært gjenopptakelse og for allmennhetens tillit til kommisjonen og rettssystemet som sådan. Det at Gjenopptakelseskommisjonen i det hele tatt går inn og vurderer en sak, er i utgangspunktet en indikasjon på et mulig feilgrep i rettsvesenet. Desto viktigere er det at man i slike prosesser ikke henfaller til mindre åpenhet enn ved ordinær domstolsbehandling. I de tilfeller hvor kommisjonen konkluderer med at det ikke er grunnlag for gjenopptakelse, står vi altså i den paradoksale situasjon at den prosessen som skal være en rettsikkerhetsgaranti for tidligere dommer er mindre åpne enn den opprinnelige rettslige prosessen. Av mange hensyn må det sies å være uholdbart.

At saken blir satt på spissen i forbindelse med kanskje den mest omtalte og omstridte straffesak i nyere norsk historie, gjør at vi ikke har særlig tro på at kommisjonen i fremtiden kommer til å forholde seg til det "åpne" alternativet for avhør – så lenge det finnes en annen mulighet. Oppsiktsvekkende er det også at kommisjonens leder begrunner dette med praktiske hensyn, og viser til stor geografisk spredning med hensyn til hvor kommisjons-medlemmene bor. Vi mener dette er en uholdbar argumentasjon, når så vel rettsikkerhet som tillit til hele rettsapparatet står på spill.

Nå er det – som kommisjonens leder riktig påpeker – slik at man som vitne ikke er pliktig til å la seg avhøre etter det hovedalternativet kommisjonen har valgt for sitt arbeid. Det er imidlertid grunn til å tro at svært mange vitner, og med Treholt-saken som typisk eksempel, selv vil være interesserte i å slippe med et politiavhør, fremfor et avhør i åpent møte. Dermed er det forholdsvis enkelt for kommisjonen å få gjennomføringen av vitneavhørene inn på et spor som er bekvemt for kommisjonen og for vitnene, men som altså i mange sammenhenger vil stå i kraftig motsetning til de som kommisjonen primært er til for: den domfelte og allmennheten.

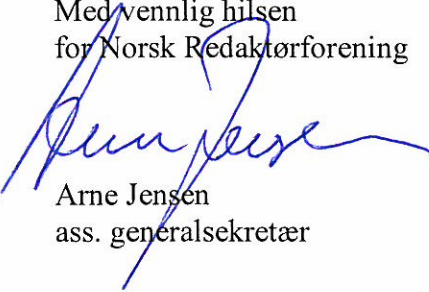
På denne bakgrunn mener vi det er nødvendig å endre straffeprosesslovens §398a, slik at det ikke lenger åpnes for at vitneavhør for kommisjonen kan gjennomføres etter reglene for politiavhør, men at slike avhør uansett må gjennomføres etter reglene om bevisopptak utenfor hovedforhandling, og med åpne dører. De alminnelige prinsipper i domstoloven for lukking av dørene eller nedleggelse av referatforbud bør være mer enn tilstrekkelige til å ivareta de hensyn som kan begrunne unntak for hovedregelen.

Og så får departementet sørge for et rammeverk rundt kommisjonens utnevning og arbeid som gjør at ikke et spørsmål om reisetid og overnatting undergraver de formål som i sin tid begrunnet oppnevningen av kommisjonen.

Dette brevet sendes også per epost.

Oslo, 2011-06-27

Med vennlig hilsen
for Norsk Redaktørforening



Arne Jensen
ass. generalsekretær